

ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО ВЧЕНОГО

академіка Олександра Топачевського

Минулого року наукова громадськість України відзначила 120-річчя від дня народження академіка **Олександра Вікторовича Топачевського** (1897—1975), одного з корифеїв вітчизняної ботаніки і гідробіології.

2 листопада 2018 р. о 12.00 на фасаді будинку по вул. Прорізній, 10, у Києві, де у 1965—1975 рр. жив і працював академік О.В. Топачевський була урочисто відкрита меморіальна дошка за підтримки Департаменту охорони культурної спадщини КМДА (ведуча заходу — **Алла Козленко**). Дошка виготовлена з граніту у техніці контррельєфу на Київському комбінаті «Художник» НСХ України під керівництвом Народного художника України **Миколи Білика**.

Відкриваючи меморіальну дошку разом із Олександром Топачевським, внуком видатного вченого, директор Інституту гідробіології, член-кореспондент НАН України **Сергій Афанасьєв** наголосив на важливості наукових ідей і справ О.В. Топачевського в справі вивчення, збереження і захисту живого довкілля, передовсім — у річках, озерах і морях — адже саме вода є основою життя на Землі, її стан є показником здоров'я природних комплексів. Визначені О.В. Топачевським напрями досліджень і нині є актуальними та розвиваються його послідовниками.

У урочистості взяли участь природознавці, історики, близькі родичі О.В. Топачевського і (за традицією) його учні. Один з них, академік Національної академії аграрних наук, професор **Микола Мусяк** розповів про найбільш яскраві етапи життєвого і наукового шляху видатного вченого, про його дослідження, теоретичну спадщину і педагогічний талант.

Будучи професором і деканом Біологічного факультету КДУ ім. Т.Г. Шевченка, зав. лабораторією альгології Інститут ботаніки, згодом — директором Інституту гідробіології, О.В. Топачевський виховав плеяду високо-класних фахівців, серед яких — професори і доктори наук **Н. Кондратьєва, О. Оксіюк, Л. Сіренко, Н. Масюк, М. Кузьменко, О. Мережко, В. Поліщук** та ін. — автори фундаментальних праць з класичної ботаніки, фізіології водних рослин. Досвід і практичні розробки українських гідробіологів широко застосовувались у Росії, Середній Азії, придунайських країнах, США та Канаді. Рекомендації Інституту гідробіології, який був провідною в СРСР установою з вивчення проблеми «цвітіння» води, особи-

стий авторитет його директора, виступи громадськості примусили вище керівництво країни, уряд УРСР відмовитися від планів подальшого зарегулювання великих річок (зокрема, Десни), перегородження дамбами лиманів (Дніпровсько-Бузького) та Керченської протоки, будівництва каналу Дунай–Дніпро. Це врятувало від затоплення і засолення сотні тисяч гектарів родючих земель на Чернігівщині, Одещині, Миколаївщині, Херсонщині, зберегло для нащадків унікальні вітчизняні природні комплекси.

Як видатний вчений і організатор наукових досліджень, О.В. Топачевський обирався академіком-секретарем Відділення загальної біології АН УРСР, був

О.В. Топачевський промовляє на міжнародній Дунайській конференції. Київ, Жовтневий палац, 1967 р.

незмінним головним редактором заснованого за його ініціативою всесоюзного (нині міжнародного) «Гідробіологічного журналу», постійним членом редколегії іноземних наукових періодичних видань, віце-президентом Всесоюзного гідробіологічного товариства і головою його українського відділення, членом президії Українського ботанічного товариства. Керував широким комплексом досліджень, пов'язаних з проблемою «цвітіння» води, у яких брали участь понад 250 наукових установ з різних галузей наук — ботаніки, мікробіології, вірусології, гідрохімії та ін. Створив низку нових наукових напрямів (гідробіологія каналів, водойм-охолоджувачів, ТЕС і АЕС), займався теоретичними питаннями походження і розвитку нижчих рослин.

Відомий історик, лауреат Національної премії ім. Тараса Шевченка **Сергій Білокінь** поділився спогадами про визначного вченого і педагога, чиє ім'я з часом стає для нас дедалі більш значним. Промовець зауважив, що в історії цивілізованих країн наука важить аж ніяк не менше, ніж інші галузі людської діяльності; її видатні постаті мають гідно шануватися, адже місце країни у світі величезною мірою визначається її науковим потенціалом.

Різнобічна наукова, педагогічна та організаційна діяльність О.В. Топачевського відзначена званням Заслуженого діяча науки, урядовими нагородами. Його іменем було названо науково-дослідний корабель Інституту гідробіології НАН України. У видавництві «Академперіодика» 2009 р. вийшла книга «Олександр Вікторович Топачевський. Минуле задля майбутнього» — збірка наукових статей і спогадів учнів, колег, друзів, родичів, а також біографічних досліджень, присвячених життю і творчості цього видатного вченого.

З промовами виступили також член-кореспондент НАНУ **Петро Царенко**, професор Києво-Могилянської академії **Володимир Щербак** і син О.В. Топачевського, письменник **Андрій Топачевський**. Вони, зокрема, підкреслили, що ця зустріч не є звичайним вшануванням імені чи особи — це є акт визнання союзу класичних наук (ботаніка і зоологія від часів **Аристотеля**) з новітніми (генетика і біохімія) у великій сім'ї природничих наук. І поєднала їх саме гідробіологія. Ще за життя академіка О.В. Топачевського, у 1972 р., на Тбіліській міжурядовій конференції під егідою ЮНЕСКО екологічна свідомість

Меморіальна дошка О.В. Топачевському в Києві, по вул. Прорізна, 11

була визнана необхідною складовою світогляду сучасної людини. Тобто кожен має нести особисту відповідальність за стан довкілля. Бо ми є невід'ємною часткою Природи. Про це писали великий **Гете** і наш незабутній академік **Микола Холодний**. Захищаючи природу, рятуємо себе. Сьогодні всі види людської діяльності, особливо науки, у своєму розвитку *екологізуються*.

У виступах звучало питання, чи засвоїли ми історичні уроки від часів т. зв. «будови комунізму», коли саме річкам, озерам, і морям було завдано найбільшої шкоди. Адже різноманітність життя збіднюється, зростає забрудненість довкілля, а «зелені» рухи, що у розвинених країнах зберігають громадський і політичний вплив, нині занепадають. Досі не запроваджена безперервна екологічна освіта, що має супроводжувати молоду людину від дитячого садка до ВУЗу. Але те, що наші вчені не тільки фіксують негативні зміни, а й сигналізують про них владі й суспільству, залишає надію. Бо поки живуть і діють природничі науки, житимуть Природа і Людина.

Особливо важливо, що вшанування пам'яті видатного вченого відбулося напередодні відзначення 100-річчя НАН України. Чи збережеться наукова і духовна спадщина класичної школи природничих наук у майбутньому, залежить від кожного з нас. ■

Підготовлено співробітниками Інституту гідробіології НАН України

Гідробіологи, зоологи і ботаніки на урочистостях з нагоди відкриття меморіальної дошки на будинку, де жив і працював академік О.В. Топачевський.

Зліва направо: Н.В. Майстрова, В.О. Корнєєв, С.Ф. Афанасьєв, М.М. Біляшівський, Я.П. Дідух, В.В. Протопопова, Г.М. Музичук, П.М. Царенко